

ПОВНОВАЖЕННЯ НАЧАЛЬНИКА ОРГАНУ ДІЗНАННЯ І ОСОБИ, ЯКА ПРОВАДИТЬ ДІЗНАННЯ

Д.П. ПИСЬМЕННИЙ

Визначаючи органи дізнання, КПК України в одних випадках відносить до них керівників окремих установ (начальників, командирів), а в інших – державні органи (міліцію, органи безпеки, органи прикордонної охорони) без вказівки, які ж посадові особи правомочні вести розслідування.

У той же час кримінально-процесуальний закон, регламентуючи діяльність по провадженню дізнання, розрізняє орган дізнання і особу, яка провадить дізнання. Орган дізнання представляє його керівник, наприклад начальник органу міліції. Він має право провадити дізнання у будь-якій справі, яка віднесена до компетенції органу дізнання, а також виконувати окремі слідчі дії. У таких випадках він керується нормами, адресованими як органу дізнання, так і особі, яка провадить дізнання.

Відповідно до Закону України від 28 червня 1994 р. "Про внесення змін до статті 7 Закону України "Про міліцію" у своїй діяльності міліція підпорядковується Міністерству внутрішніх справ України. Міністр внутрішніх справ України здійснює керівництво всією міліцією України.

В Автономній Республіці Крим міліцією керує заступник міністра внутрішніх справ України в Криму. В областях, містах, районах міліцією, крім транспортної, керують відповідно начальники головних управлінь Міністерства внутрішніх справ України в області, місті, начальники міських і районних відділів (управлінь) головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в області, місті.

Керівництво транспортною міліцією здійснюється у порядку, що визначається Міністерством внутрішніх справ України.

Заступник міністра внутрішніх справ України – начальник Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Криму призначається на посаду і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням міністра внутрішніх справ України.

Начальники головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в областях, містах Києві, Севастополі та на транспорті

Письменний Дмитро Петрович – кандидат юридичних наук, доцент, докторант Української академії внутрішніх справ, полковник міліції.

призначаються на посаду і звільняються з посади міністром внутрішніх справ України.

Начальники міських, районних, лінійних відділів (управлінь), головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в області, місті та на транспорті призначаються на посаду і звільняються з посади міністром внутрішніх справ України, за поданням відповідно заступника міністра внутрішніх справ України, начальника Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Криму, начальників головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в областях, містах Києві, Севастополі та на транспорті¹.

Начальник органу міліції, виступаючи як начальник органу дізнання, несе повну відповідальність за якість роботи, здійснює керівництво дізнанням, призначає осіб, які провадять дізнання по конкретній кримінальній справі.

У КПК України не дається визначення особи, яка провадить дізнання, не міститься і окремої статті, яка б регламентувала її повноваження.

В юридичній літературі щодо цього існують різні тлумачення. Одні вважають, що такою є особа, яка уповноважена начальником органу дізнання на провадження дізнання². Інші додержуються думки, що особа, яка провадить дізнання – це процесуальна фігура, яка наділяється законом відповідними правами і обов'язками³.

Ми сподіваємось, що в очікуваному КПК України повинна бути окрема норма "Дізнавач", в якій потрібно вказати, що це посадова особа, яка уповноважена провадити дізнання у кримінальній справі начальником органу дізнання.

Кримінально-процесуальний закон, регламентуючи порядок провадження дізнання, в одних статтях суб'єктам, уповноваженим здійснювати дії або приймати рішення, надає права і обов'язки органу дізнання (ст. 4, 23, 29, 31, 53¹, 65, 79, 94, 97-99¹, 100, 101, 103, 104, 106, 109, 110 КПК України), а в інших – права і обов'язки особи, яка провадить дізнання, (ст. 21, 22, 26, 43, 49-51, 52, 53, 60, 66, 67, 72, 77, 79 КПК України та ін.).

Про начальника органу дізнання як суб'єкта кримінального процесу прямо зазначається тільки в одній статті закону (ст. 426 КПК України), яка закріплює право начальника органу дізнання на затвердження протоколу.

У цілому ж процесуальний стан начальника органу дізнання не отримав чіткого визначення в законі. Зокрема, не отримали регламентації в кримінально-процесуальному законі питання про обсяг і

співвідношення прав начальника міліції як начальника органу дізнання і особи, яка провадить дізнання.

Сталося це тому, що, як вказувалось раніше, закон у більшості випадків згадує лише в цілому про орган дізнання або про особу, яка провадить дізнання.

На цій підставі деякі автори дійшли висновку, що начальник міліції як начальник органу дізнання є тільки адміністративним керівником відповідного органу і ніяких процесуальних функцій не має, а його відносини з особою, яка провадить дізнання, носять чисто службовий, а не процесуальний характер⁴.

Все ж більш обґрунтованою бачиться інша позиція: відносини начальника органу дізнання, зокрема органу міліції, з особою, яка провадить дізнання, повинні будуватись на тій же підставі, що і відносини між начальником слідчого відділу та слідчим, і носити процесуальний характер⁵.

Звичайно в практиці так і відбувається. Начальник міліції як начальник органу дізнання контролює своєчасність дій особи, яка провадить дізнання по розкриттю та попередженню злочинів, здійснює заходи щодо найбільш повного і об'єктивного дослідження обставин конкретної кримінальної справи. З метою такого контролю начальник затверджує постанови про проведення окремих слідчих дій у ході дізнання, бере безпосередню участь у слідчих діях. Керівникові органу дізнання належить право перевірки справ, дачі вказівок особі, яка провадить дізнання, відносно провадження тих чи інших дій, притягнення будь-якої особи як обвинуваченої, кваліфікації злочину і обсягу обвинувачення. Також він має право передавати справу від одного працівника дізнання іншому, доручати розслідування групі працівників дізнання.

Відносини службового підпорядкування особи, яка провадить дізнання, і начальника органу дізнання (зокрема, органу міліції) не повинні підміняти процесуальних відносин.

Між оперативним працівником, який провадить дізнання у справі, і начальником міліції як керівником органу дізнання можуть виникати суперечності з принципових питань, пов'язаних з розслідуванням конкретної кримінальної справи. Наприклад, начальник органу дізнання дає вказівку закрити кримінальну справу, а особа, яка провадить дізнання, не погоджується з ним. Зрозуміло, вказівки начальника обов'язкові для співробітника органу міліції у силу службової підлеглості. Проте, коли мова

йде про прийняття рішень з процесуальних питань, не можна все зводити тільки до адміністративно-службових відносин.

Особа, яка провадить дізнання, згідно з чинним кримінально-процесуальним законодавством забезпечена відповідними правами для успішного розслідування злочинів і рішення по справі приймає на підставі оцінки доказів "за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи у їх сукупності, керуючись законом" (ст. 67 КПК). Таким чином, відносини, в які вступає керівник органу дізнання з особою, яка провадить дізнання, й іншими учасниками процесу – це відносини процесуальні. Тому не можна не погодитись з думкою, що питання про правовий статус керівника органу дізнання (зокрема, начальника міліції) потребує дальшого правового регулювання⁶.

Так, у відповідній правовій нормі треба вказати, в яких випадках начальник органу дізнання (начальник міліції) повинен затверджувати постанови, підготовлені особою, яка провадить дізнання. Нам здається, що це необхідно робити лише при винесенні рішень з найбільш важливих питань розслідування справи, які належать до компетенції органу дізнання (постанова про порушення кримінальної справи або відмова в порушенні справи та ін.).

Уявлення про правовий стан особи, яка провадить дізнання, складається в результаті аналізу норм КПК України, що визначають її права та обов'язки, а також взаємовідносини з начальником міліції як керівником органу дізнання, слідчим і прокурором. Звичайно, маються на увазі процесуальні взаємовідносини, які виникають у зв'язку з провадженням дізнання.

Кримінально-процесуальний закон наділяє особу, яка провадить дізнання, широким спектром прав. При відповідних умовах, які складаються у ході розслідування конкретної кримінальної справи, ця особа зобов'язана ці права реалізувати. За КПК України особа, яка провадить дізнання, має право:

викликати будь-яких осіб як свідків і потерпілих для допиту або експертів для подання висновків;

вимагати від підприємств, установ, організацій, службових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані;

вимагати проведення ревізій (ст. 66 КПК);

оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням (ст. 67 КПК);

визнавати відповідних осіб потерпілими, цивільними позивачами, їх представниками і представником цивільного відповідача, притягувати особу як цивільного відповідача (ст. 49, 50-52 КПК);

об'єднувати і виділяти в окреме провадження кримінальні справи (ст. 26 КПК);

приєднувати до справи речові докази (ст. 79 КПК);

приймати рішення про проведення таких слідчих дій: допит; очна ставка; пред'явлення предметів та особи для впізнання; обшук особи при її затриманні або взятті під варту, а також обшук у приміщенні або іншому місці, коли існує достатньо даних вважати, що ця особа має при собі предмети чи документи, які багато важать для справи; огляд; судово-медичне освідчування; відтворення обстановки і обставин події (ст. 167, 168, 171-175, 184, 190, 193, 194 КПК).

Крім вищеназваних прав, особа, яка провадить дізнання, зобов'язана:

вживати всіх передбачених законом заходів для всебічного дослідження обставин справи, виявляти як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність, не перекладаючи при цьому на обвинуваченого обов'язку доказування і не домагаючись його показань шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів (ст. 22 КПК);

оцінюючи докази у справі, розглядати їх у сукупності, не надаючи їм наперед встановленої сили, керуючись законом (ст. 67 КПК);

заявляти самовідвід за наявності однієї з обставин, що виключає згідно з законом участь даної особи у справі як такої, яка провадить дізнання (ст. 60 КПК);

вирішувати питання про відвід, заявлений під час провадження дізнання перекладачеві, експертові і спеціалістові (ст. 62 КПК);

роз'яснювати особам, які беруть участь у справі, їх права і забезпечувати можливість здійснення цих прав (ст. 53 КПК);

забезпечувати належне оформлення протоколів виконуваних слідчих дій (ст. 84-85² КПК);

забезпечувати зберігання речових доказів і документів, що мають значення джерел доказів (ст. 79, 83 КПК);

вживати необхідних заходів щодо нерозголошення даних попереднього розслідування (ст. 121 КПК).

Дійсно, коло процесуальних повноважень особи, яка провадить дізнання, дуже широке. Разом з тим вона не володіє тією процесуальною самостійністю, якою володіє слідчий. Останній, не погодившись з вказівками прокурора з таких принципових питань слідства, як притягнення особи як обвинуваченої, обсяг обвинувачення і кваліфікація злочину, а також щодо підсумкового рішення про направлення справи для віддання обвинуваченого до суду або про закриття справи, вправі подати справу вищестоящому прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень (ст. 114 КПК). Особа ж, яка провадить дізнання, зобов'язана виконати будь-яку вказівку прокурора. Вона має право оскаржити таку вказівку вищестоящому прокуророві, не призупиняючи її виконання.

Ступінь процесуальної самостійності особи, яка провадить дізнання, значно менший, ніж слідчого, постанови якого не потребують затвердження (крім випадків, коли за законом необхідна санкція прокурора). Тим часом особа, яка провадить дізнання, вимушена звертатись до начальника міліції як керівника органу дізнання за затвердженням ряду основних процесуальних документів. У першу чергу це стосується постанови про направлення справи (її порушення, відмову в порушенні, зупинення і відновлення або закриття), про притягнення особи як обвинуваченої і застосування до неї заходів процесуального примусу (затримання, привід, обшук, накладення арешту на майно та ін.).

Начальник міліції як керівник органу дізнання вправі не затвердити рішення особи, яка провадить дізнання, і запропонувати їй зробити по-іншому. Вказівки начальника органу дізнання про виконання процесуальних дій у кримінальній справі обов'язкові для особи, яка провадить дізнання.

¹ Див.: Голос України. 1994. 8 липня.

² Див.: *Кругликов А.П.* Правовое положение органов и лиц, производящих дознание, в советском уголовном процессе. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1986. С.7.

³ Див.: *Дознание в органах внутренних дел: Учеб. пособие.* М.: МВШМ МВД СССР, 1986. С.14.

⁴ Див., наприклад: *Савицкий В.М.* Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. М.: Наука, 1975. С. 209.

⁵ *Иванов В.А.* Дознание в советском уголовном процессе. Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. С. 19.

⁶ Див.: *Милиция как орган дознания.* К.: КВШ МВД СССР, 1989. С.30.